

Izhaja vsak četrtek
in velja s poštnino
vred in v Mariboru z
pošiljanjem na dom
za celo leto K 5.—
za pol leta „ 2.60
za četrť leta „ 1.30

Naročnina se pošilja
upravnistvu v tiskarni
sv. Cirila, koroške
ulice hitv. 6. List se
pošilja do odpovedi.

Deležniki katol. tis-
kovnega društva do-
bivajo list brez po-
sebne naročnine.

SLOVENSKI GOSPODAR.

List ljudstvu v pouk in zabavo.

Posamezni listi dobé
se v tiskarni in pri
gospodu Novak-u na
velikem trgu po 10 h.

Rokopis se ne vra-
tajo, neplačani listi
se ne sprejemajo.

Za oznanila se plačuje
od navadne vrstice,
če se natisne enkrat,
po 12 h, dvakrat 18 h,
trikrat 24 h.

Štev. 19.

V Mariboru, dne 11. majnika 1899.

Tečaj XXXIII.

Zakaj in kako se nam je treba zadružiti?

(Dalje.)

3. Delavni čas je mnogokrat jako predolg. Po mnogih krajih delajo po 14, po 16 in več ur na dan, posebno tkalci. Znano je, koliko nezgod se je v zadnjih letih zgodilo po železnicah zaradi tega: Siromaki so nepretrgoma v službi po celih 24 ur, in potem imajo po malo počitka; včasih samo po 6 ur. Ali je potem čudno, da ne morejo, ko so že vsi preutrujeni, dovolj paziti? Zato jih je tudi sodišče večkrat vključilo takim nezgodam, ki so jih zakrivil, čisto opróstilo: »zaradi preutrujenosti, zakaj več nego more, ne mora nihče.« Zlasti pri pekarjih dvajset- in še večurni dnevnik ni nič posebnega. »Reichs-post« je prinesla 20. februarja 1897. l. to-le novico: »V Jedleserjevej tvornici za margarin služečega voznika Josipa Sprinca so pred kratkim prišli in obsodili na 24 ur zapora, ker je mej voznjoi na vozu spal. Voznik je napravil priziv; sestavil je sam pritožbo: izgovarjal se je, da mora mnogokdaj biti v službi po celih 21 ur na dan; ne more tedaj zato, če zaradi prezasanosti včasih nehoti zadremati. Imamo društva, pripisal je, ki skrbé za varstvo živalij; o da bi se mene kako tako živali bráneče društvo usmili! Oprostili ga néso, vendar so mu znižali kazen na 4 krone globe.« O da bi se me usmili društvo za obrambo živalij! Vsklikol bi tudi po naših krajih raznokak delavec, ki se mnogo predolgo na dan mora truditi in mučiti včasih v prav težavnem delu. In vendar ima vsak

človek naravno pravico, da ne bi moral s prenapornostjo kvariti si zdravje in krajšati si življenje. Pravico ima tudi žena in deca, da se nekoliko pomudi z njimi v družini, da poskrbi za zdravje in vzgojo otrok. Ali morejo biti maléki, v takem zakonu rojeni, zdravi? ali morejo biti prav vzrejeni? In še v nedeljo ni počitka, da bi se okrepčal in utrdil in poskrbel tudi nekoliko za svojo dušo.

4. Stanovanja za delavce so navadno zelo malo vredna. O tem je spisal dr. Krek v »Obzorniku« daljšo razpravo. »Vaterland« (l. 1883. št. 45) piše na pr.: »V nekej ulici v Hernalsu (na Dunaji) je prostorišče, ki je rabilo prej za skladišče (magazin). Ker je pa radi mnogo prevelike premokrote blago slo v nič, morali so ga preložiti drugam. Da bi pa to vlažno prostorje vendar kaj neslo, dalo se je v najem. Je kakih 5 črevljev široko in kakih 8 do 9 črevljev dolgo. Steklene vrata rabijo ob enem tudi za okno, ker drugega okna ni! Pred vhodom je gnojišče. Celo pohištvo je: jedna ozka postelja, peč, jeden stol in jedna skrinja. Tri odrasle osebe stanujejo v tej jami in plačujejo na mesec 5 goldinarjev.« A motiš se, če misliš, da nikdo ne domuje še slabeje. Pod strehoj, pod zemljoi, po raznih luknjah, kamor nikdar solnce ne dosije, prebiva mnogokje vse natrto ubogih ljudi. Mnogi nemajo niti svojega stanu; samo spat kam hodijo za male denarje. A mnogokdo še tega ne vzmore: spi ali pod milim nebom ali pa se potika kje po prekopi in rovi; saj še za kruh nema kaj. Tudi pri nas je mnogo gnilega v tem; kako prenatlačeni so siromački po tesnih soburah!

In koliko zaradi tega trpi zdravje, koliko trpi blagonравnost, ko vse spi v jednej izbi, včasih na jednej postelji več raznovrstnih ljudi!

5. Zdravju kvarljive in nevarne so navadno tudi delavnice in tvornice. Obrtni nadzorniki sami priznavajo v svojih objavah, da se nahajajo mnogokod »do cela neverjetne razmere« v tem; da se ne prezračuje; da je vzduh (zrak) raznokje »do konca neznosen«; da je, kakor toži celovski nadzornik, čudno malo takih podjetij, kjer bi bilo vse prav; in naš graški nadzornik zatrjuje, da ni našel nikjer vseh za zdravje in varnost potrebnih naprav in da se je malokaj vzboljšalo v kljub mnogokratnim namigom in opominom in zahtevam in pretnjam; zakaj tvorničarji se branijo, kolikor in dokler morejo, ker se bojé stroškov. Za človeka se seveda ni treba bati, ker, če jeden umre, oglaší se koj več drugih. Zato prehitro zbolavajo, zato je toliko nesreč. Bilo je nezgod, kolikor se jih je uradno zvedelo, l. 1883. 556, l. 1886. že 3001, l. 1890. že 11.038, a l. 1896. že 53.471. Je-li ni to grozno, je-li ni to greh zoper zdravje uboga trpina, ki je, da more živeti, prisiljen v takih krajih delati? Res je, da se mu da nekotika nezgodnina, nezgodniku, ki se je ponesrečil, pa kako beraška! Ali je kakih osem desetakov za izgubljeno oko kaka odškodnina, kako povračilo? In na hvali, če jih še dobóde! In kakšne so zdravstvene in snažnostne razmere v premnogih pekarnicah?! Raje molčim, da ti ne zastudim kruha.

6. Premala plača. Samo nekaj malo primerov! Statistika uradno kaže, da imajo na Moravskem svilárničani (ljudje, ki delajo

Listek.

Jeruzalemsko romanje.

(Piše prof. J. Zidanšek.)

13. Jeruzalemskega mesta žalostna sedajnost in slavna preteklost.

Ni ga pač mesta na svetu, ki bi bilo bolj slavno in znano ter bolj častitljivo, kakor Jeruzalem, ker to je ne samo za nas kristjane, ampak tudi za Jude in Turke — sveto mesto. Koliko veselih, pa še več žalostnih spominov vzbuja se nam v duši, kedar to ime izgovarjamo; v Jeruzalemu nahajal se je namreč v starih časih edini tempel edinega pravega Boga in je slava Božja tam prebivala, ves drug svet pa je častil malike ali prav za prav hudega duha; toda tudi najžalostnejše in najhudoobniše dejanje izvršilo se je tukaj: Jeruzalem je završel in umoril — Sina Božjega, Odrašenika celega sveta!

Kakšen je Jeruzalem danes? Ali je lepo in veliko mesto? Na to bi lahko kratko odgovoril, da je današnji Jeruzalem drugačen, kakor stari, da je precej veliko mesto, lepo pa nikakor ne, vsaj po našem okusu ne; s tem bi bilo pglavitno že povedano, pa vendar je še premalo; zato si hočemo Jeruzalem še natančneje ogledati.

Ne smemo si Jeruzalema takega predstavljati, kakršna so naša mesta, ker ne stoji v dolini, ampak precej visoko (blizu 800 m. nad morjem) v hribih, postavljen na nekatere skalnate vrhe, ki se imenujejo: Sion, Moria, Akra, Beceta in Kalvarija, ktera pa je bila ob Kristusovem času zunaj mesta; tudi papeževo mesto Rim na pr. sezidano je na 7 gričih. Celo jeruzalemsko mesto obdaja 12 m. visok, debel zid, prek kterega še moli 34 štirivoglatih stolpov; zato se nam Evropejcem zdi kakor kakšna velika trdnjava; razun tega presegajo še templi, cerkveni stolpi, minareti in velikanske kupole druge navadne hiše; največi kupoli sta pri cerkvi Božjega groba in pri Omarjevi mošeji, kjer je nekdaš stal Salamonov tempel; skoz ozidje vodi v mesto več vrat, izmed kterih so najimenitniša proti vzhodu ali proti oljski gori Štefanova vrata, proti severu damascenska in proti jugu jafska ali romarska vrata.

Prebivavcev šteje Jeruzalem okoli 35000; in sicer 20000 Judov, 10000 Kristjanov izmed kterih je katoličanov samo 2000, in nekaj čez 5000 muhamedanov; različna vera ločuje Jeruzalemčane tudi krajevno in zato se nahaja v mestu poseben judovski okraj, nadalje muhamedanski, krščanski in armenski. Mestne ulice in ceste so ozke, večkrat strme, slabe in nastljane z raznim smrdéčim smetjem;

kamenit tlak je (kjer se nahaja,) silno gladek ali polzek; več naših romarjev je vsled tega padlo in se več ali manje udarilo; nek župnik si je pri takem padcu roko izvinil in je 2 dni velike bolečine trpel, ker mu niso mogli hitro vravnati roke. Pogosto se mora hoditi pod temnimi, zaduhlimi oboki, kakor skoz kleti ali pa mimo žalostnih razvalin iz starih časov. Hiše so večinoma iz kamnja, pa male in nizke, z ravno, plano streho ali pa s kako poveznjeno kupolo; hišna vrata so ozka in nizka, pa vedno zaprta; okna so tudi mala in navadno zadelana le z lesenim ali železnim omrežjem, brez steklenih šip; zato bi tujec rajši verjel, da so to kajhe ali ječe, kakor pa hiše. Štacune (bazarji) so zelo čudne in borne in malomarno sedi štacunar v sredi vsega svojega blaga; mesarji derejo in parajo ovce kar na ulici in prodajajo meso in mast, katere imajo tamošnje ovce posebno veliko; drugih obrtnikov je le malo videti, le tu pa tam kakšen tkavec in pa čevljar. Ljudje so navadno v obleki ali noši zanemarjeni in umazani, lažnjivi, prepirljivi, sicer pa strahopetni; govori se najbolj arabski in turški jezik, pa sliši se tudi italijanski, francoski, angleški in ruski. Psi, ki ne poznajo nobenega gospoda, klatijo se po mestu in se sami preživijo; po dne so mirno na cesti ležali in smo se jim morali še izogibati;

v tvornicah za svilo) na leto poprek po 162 gld. 66²/₃ kr., ali nekoliko zvedenejši po 182 gld. 99 kr. Tkalci, delajoči po 16 ur na dan, služijo na leto 364 gld.; predice, ki delajo tudi celih 16 ur na dan, 195 gld.; druge ženske 135 gld. V barvalnicah dobivajo pomožni delavci 145 gld., delavke samo 95 gld. na leto. V tkalnicah za kotun nekateri nekaj nad 200, drugi nekaj pod 200, drugi pa tudi samo 112 gld. na leto! «Arbeiter-Freund» je pisal nedavno: «Neka židovska oblekarnica za vojaštvo plačuje delavkam za napravo vsake bluže 40 kr., za napravo jednih hlač pa 25 kr.; zaslužijo torej s težo svojih 50 ali 60 kr. na dan, pa morajo si sami kupovati trakove, nit in druge malosti za drag denar — pri oblekarničarju; narejen opravek stoji oblekarnico k večjemu 3 gld., prodaja pa za 5 gld. — brez svojega dela in truda!» Kakor poročajo «Wirtschaftspolitische Blätter», pribogate si cigararice v Köllachu celó 13 kr. — čitaj: trinajst krajcarjev na dan; in so tudi ubožice, ki doma izdelujejo za velike podjetnike, in delajo po šestnajst do 18 ur na dan, da si pribede in priznoje ogromno bogastvo: 60 do 80 krajcarjev na teden, na celi teden! Toda slišale so se že in dopričale se še hujše reči, še grdobnejša izsesavanja. Ali ni to v nebo kričeče? Kako bi skrbela taka sirotka za pošteno obleko, pošteno stanovanje in vse razne druge potrebščine?! Ali kako naj bi oženjen moški, če zasluži leto in dan komaj svojih poldrugosto ali še ne, kako bi naj skrbel za celo družino, za vse potrebno, ko mora vse kupiti?!

Zato pa ni mogoče drugače kakor da imajo hrano silno nezadostno in slabo. Krepih, redilnih jedi si ne morejo kupovati; veseli so, če se kolikor toliko nasitijo. «Bodi slama ali senô, da se le natré črevô.» Če bi se še moral napolniti, lačni želodec, pa še s takim ni mogoče mnogokrat. Zavidali bi, kakor izgubljeni sin, čunke. «Iz poročila bolnišnične uprave, zatrijeval je v državnej zbornici grof Fr. Coronini, se razvida, da leto za letom raste število takih oseb, ki jih lakota tira v obdobjno ponavljajoče se blodnomislije (da se jim blede v glavi), dokler nazadnje ne zapadejo v neozdravno brezumje in bebstvo.» Ravno kar je bil pri meni deček; vprašal sem ga, kaj bode opoludne jel. «Kavo», je odgovoril. «Ne bodo nič drugega izkuhali mama?» «Cmokov bodo tudi napravili; pa tiste bosta smela jesti samo brata, ki delata že v tvornici. Mi drugi bomo imeli samo kavo.» Mati je delavčeva vdova; ima za sebe in svojih 7 otrok vsega skupaj kakih 10 ali 11 gld. na mesec; starejša dva sinova že nekoliko

služita v tvornici; stara sta 14 in dobrih 15 let. Treba je pa skrbeti za vse razne potrebe in vse se mora kupiti. Torej kava in sama kava za deco, ki bi krvavo potrebovala dobre hrane. Ali se more telesno razviti tak siromašek? V velikem mestu mora zaslužiti oče, ki ima dva ali tri otroke, da se za silo preživi, najmenj 780 gld.; tako so natanko preračunali. V resnici pa zaslužujejo navadni delavci poprek največ 400, mnogi pa komaj 200 gld. na leto. Kako ti shajajo? V «Vaterlandu» piše neki obrtnik: «Sel sem skozi dvorišče neke hiše, kjer je bila prej tvornica, sedaj pa prebiva mnogo siromašnih delavcev v njej. Imel sem kos kruha v roki. Poželjivo pogleduje vanj majhen tam žedeč psiček. Vržem mu ga nekoliko. Kakor bi trenol, pa skoči ven iz tam stoječega zaboja sirotno dete na žival in jej iztrga kruhek iz gobca. Rekel sem otročičku, naj me pelje k svojim roditeljem. Očeta ni bilo več. Mati je perica. Vprašam jo, kako jej gre. Pripoveduje mi, da si vkljub prenapornemu delu ne more toliko pridobiti, da bi se jedenkrat na teden do sita najela. Premišljuje in premišljuje, pa bilo bi treba že kakih 15 krajcarjev na dan, da bi se živelo. Ko se pa bliža čas, da je treba plačati stanovninu, mora se hrani odreči, da si pristrada stanovninu.» Nese mi nič več vprašal: bilo mi je dovolj. Ali so to zdrave razmere?! Konje bogato krmijo, pošiljajo jih v kopališča; za pse imajo že ponekod posebne, debelo plačevane zdravnike, če se količjak prehladi; imajo za pse posebne dražestne kopeli, posebne služabnike, drage toalete, različne za zjutraj, za zvečer, za sprehod, za obisk... živali nežijo — za svojega sobrata pa nima srca. O da bi spet zavladovalo pravo životvorno krščanstvo, kako bi se preménilo obličje zemlje!

7. Delavci nêmajô prave svobodnosti: Ker je delavcev več nego se jih potrebuje — ali, da učeno izrečem: ker je ponuj večji kakor isk — sliši se ob vsakej, še tako pravičnej pritožbi: «Če ti ni prav, pa pojdi!» zlasti če je človek že bolj v letih in je najboljša moči že pustil tam. Tudi ob volitvah so delavci pravi sužnji: voliti morajo, kakor se jim ukazuje, če prav imamo svobodne volitve. Kakor je dejal on general: «Vsak naj voli po svoji pameti, kogar hoče; kdor pa ne bo volil tega in tega, njemu snamemo glavo.» Tudi pravico združevanja, jedino pravico, s katero se še morejo nekoliko braniti, hočejo jim kratiti.

8. Najhujše je pa to, da za prihodnost nêso nič zagotovljeni. Če onemorejo, kaj bo z njimi? Dobivajo nekaj malega pokojnine — pa to še za stradanje ni dovolj. Poznam

može, ki so že stari, da se človeku srce taje, ko jih vidi, kako se še trudijo in pèhajo z delom, pa se vendar še maličijo, ker s pokojninom jim ni mogoče živeti. Živeti s tem ni mogoče, beračiti ne smejo, če pa občino prosijo pomoči, jih je pa seveda nevoljna: mi imamo sami s seboj dovolj stroškov; tebe naj redi, komur si dal svoje moči!

In če zbolí... Ali mu bo mala bolnina pomagala? Če hočeš, izpred sodišča lahko čitaš mnogo takih slučajev kakor je ta-le: Štirinajstletna deklica je na zatožnej klopi, ker je prosjčila. Sodnik jo vpraša: «Kako da ste beračili? Ne veste li, da je to prepovedano.» Uboga deklica: «Gospod sodnik! Bilo je to jedinkrat. Oče so ležali v postelji bolni, mati ne morejo delati, ker imajo doma še štiri male otroke; ti so bili močno lačni in so jokali in prosili kruha... to me je vrglo iz hiše, da sem šla in prosjčila.» Obsojena je bila na dvanajst ur zapora. Ali bi bil ti mogel storiti drugače v takem položaju? Ali je tako razmerje zdravo? Ali ni resnično, kar pišejo papež v svoji krasnej delavskoj okrožnici:

«Jasno je kakor beli dan in z vseh strani se spoznava, da je treba pomagati in sicer, da je treba hitro pomagati, ker zaradi teh izneredeb žive neštivilni ljudje zares zatirano in nevredno življenje... Propálo je delo, osamljeno in brez podpore, v žrelo brezsrčnih bogatašev-posestnikov in razuzdane lakomnosti tekmarstva (konkurence). Pridružile so se denarne spletke novodobnega oduštvá in so razmnôžile zlo; in če prav je sv. Cerkev mnogokrat obsodila oduštvó, vendar ga nenasični kapitalizem pod drugoj krinkoj (maskoj) še vedno neguje in goji. Proizvajanje in trgovanje si je zasvojilo nekaj malo ljudij samo za sebe, in tako je moglo nemnogo čezmerno bogatih naložiti delavskemu stanu skoraj suženjski jarem.»

Obmejni Slovenci.

Obmejnimi Slovencem je začela siliti voda v usta. Tako slab in obupen kakor danes je bil njih položaj le malokedaj. Istrski, tržaški in goriski slovenski poslanci so obrnili hrbet deželnim zborom, ker jih tamkaj laški poslanci in fakini le zasmehujejo in razžaljujejo. A vlada mirno trpi te razmere. Poslance še bi morda branila, a laških fakinov ne bi rada razžalila. V štajarskem in koroškem deželnem zboru se Slovencem ne godi nič boljše. Kadarkoli se zavzamejo za koristi svojih volilcev, morajo slišati žaljive besede in prenašati prezirljivo ravnanje. Vendar še vztrajajo v zborih in se zatajujejo. A tudi

po noči pa so se topli med seboj in se vjedali in tulili kakor volkovi, da nam ni bilo mogoče spati. Zelo vroče ni bilo v Jeruzalemu, ker prek hribov vedno veter vleče in hladi, in tudi zrak bi bil dober in čist, ako bi ga prebivalci ne okužili in sicer najbolj se svojim kurilom; ker drv nimajo dovolj, zato pobirajo in sušijo — odpadke raznih tovarnih živali in s temi kurijo; tudi ta jeruzalemski smrad mi ostane nepozabljiv.

Zdaj pa že vemo dovolj, mi najbrž poročete ljubi rojaki; tudi meni ni ugajalo jeruzalemsko bivanje in življenje, ker splošen utis od mesta in njegovega prebivalstva je za tujca, za romarja zelo neprijeten, oduren in silno žalosten; iz daljave pa, na pr. z oljske gore je tudi sedanje jeruzalemsko mesto videti lepo in veličastno; posebno krasen je od tam pogled na templjski trg, kjer se vzdigujeja dve mogočni mošeji; sicer je pa tudi na tem lepem prostoru vse prazno in pusto; zdi se človeku, kakor bi bil Jeruzalem in njegova okolica (v kateri je vse polno grobov) — veliko pokopališče prejšnjega življenja in blišča, polno spominov na starodavno krasoto in lepoto. Da, to mesto živi le od slavne preteklosti, ker Jeruzalem ni več ne narodno in politično, pa tudi ne versko in duhovno središče; živi le zato, ker se v njem nahajajo častitljivi in sv. ostanki

iz preteklih časov in znamenite starinske reči; živi od miloščine romarjev celega sveta; živi od molitve in solz, ktere prelivajo kristjani vseh narodov na njegovih tleh; živi od vonjave Jezusove krvi, ki je nekdaš maščevanje klicala nad to mesto; ki pa ne kliče samo za maščevanje kakor Abelnova kri, ampak bolje govori kakor ta. (Hebr. 12, 24.)

Kako dolgo je že od tega, ko je bil Jeruzalem v svojem cvetu in svitu! Iz najstarejših časov pozdravlja nas častit. prikazen duhovnika-kralja Melkizedeka. Po Jozuejevi smrti premagajo Izraelitje Jebuzite in si pridobijo jeruzalemsko mesto, pa le deloma, ker šele David osvoji si sijonsko trdnjavo in Jeruzalem postane kraljevo, prestolno mesto; sv. šotor pa ali skrinja zaveze, bila je njegova slava — njegovo srce. Toda mesto Božje ali mesto velikega kralja postal je Jeruzalem prav za prav še le po Davidovem sinu, Salomonu, ki je sezidal na hribu Morija in sicer na škednju Jebuzita Ornana, slavno svetišče. Postavil si je tudi krasno kraljevo palačo, ki je bila štirikrat večja ko tempel, s prostornimi dvorišči, lepimi lopami in sobami in s sodno dvorano, v kateri je stal Salomonov tron ali prestol. A isti kralj Salomon, ki je bil povzdignil Jeruzalem do najviše slave in lepote, vsadil mu je tudi kal ali seme propada in pogube; paganske ženske premotile

so starčku um in srce, ker tem zapeljivkam na ljubo dal je postaviti oltarje malikom in jim darove zažigati; še dandanes ima «gora pohujšanja» blizu Jeruzalema svoje ime od tega ostudnega počenjanja.

Nadaljni listi iz jeruzalemske zgodovinske knjige so deloma čisti in zlati, ki poročajo o blagoslovu, izvirajočem za Izrael iz templja; deloma pa grdi, umazani listi, ki govorijo o nezvestobi, o malikovanju in drugih zmotah; za temi pa še sledijo redno krvavi in zakaženi, ktere je vmes poslala maščevalna roka Božja. Babilonski kralj Nebukadnecar prikaže se pred mestom 590 pred Kr. in v 10 letih je Jeruzalem s kugo, lakoto in vojsko premagan, razdejan, tempel požgan in Izrael v prognanstvo odpeljan. Na razvalinah jeruzalemskega mesta pa sedi prerok Jeremija in obžaluje in objokuje nesrečo sijonske hčere v mozeg in srce pretresajočih pesnih žalostinkah, kakršnih svet še ni slišal. — Postavili so sicer 70 let pozneje pravemu Bogu neko svetišče, ki se pa nikakor ni dalo primerjati s krasoto starega templja; tudi mesto so zopet sezidali in ga vtrdili, pa kako? V eni roki zidarsko ometačo, v drugi pa meč, s katerim so se branili proti sovražnikom; malta (ali mort) je večkrat bila rdeča od prelite krvi. — Leta 170 pr. Kr. in pozneje še enkrat pridejo Sirci Izraelce kaznovati;